

ку ХХ ст. концепт «Схід» продовжував розвиватися, набуваючи все нові характеристики й розширюючи свою географію [3, с. 170–171].

Аналіз структури та змісту книги П. Мартіно дозволяє виявити особливості складання колоніального варіанту міжкультурної взаємодії та всього комплексу проблем, пов'язаних з процесами трансляції культур у той час. В ній закладені основи французького імперського світобачення ХІХ–ХХ століть, яке формувало політичну реальність, расові стереотипи та моделі поведінки.

1. Гордон А. В. Дью Н. Ориентализм во Франции при Людовике XIV. Реферативный журнал «Востоковедение и африканистика». 2011. № 4. С. 34–49.
2. Моисеева Е. Н. Литература о путешествиях в колониальную эпоху как социокультурный феномен // Вестник Поволжской академии государственной службы. 2014. № 1 (40). С. 91–96.
3. Моисеева Е. Н. Туризм во французской колониальной империи // Власть. 2014. № 5. С. 169–179.
4. Саид Э. Ориентализм: Западные концепции Востока. СПб, Русский Мир, 2006. 637 с.
5. Dew N. Orientalism in Louis XIV's France. Oxford: Oxford university press, 2009. XV, 301 p.
6. Martino P. L'Orient dans la littérature française au XVIIe et au XVIIIe siècle. Paris Librairie Hachette et Cle. 1906. 378 p.
7. Marsan J. Pierre Martino. L'Orient dans la littérature française au XVIIe et au XVIIIe siècle // Revue d'histoire moderne et contemporaine. 1906. Т. 8. № 2. Р. 138–139.

Димчук А. В.

Соціально-філософська парадигма масонського руху

Епоха модерну (модернізації) стала епохою творчого осмислення дійсності та особливого інтересу до суб'єкта, на якого покладалася глобальна перебудова світу. Масони відводили філософії центральну роль у вченні свого Ордену, аж до ототожнення масонства та філософії, проектуючи на уявлення про цілі та структуру Ордену уявлення про цілі та структури філософського знання.

Довгий час соціально-філософська складова масонського руху не бралася до уваги дослідниками історії масонства. У монографії

Г. Вернадського «Російське масонство за царювання Катерини II» була зроблена перша спроба зрозуміти причини генезису світоглядних ідей масонів в залежності від багатовекторності поглядів десятків різних масонських систем [3]. Книга «Масонство в його минулому та сьогоденні» вже розглядала становлення масонства як суспільно-політичного руху, що мав свої соціально-філософські ідеї [6]. Філософ М. Лоський в роботі «Історія російської філософії», трактуючи світогляд масонів як явище західноєвропейської християнської думки, виділяє його особливий соціальний аспект [5]. Соціальними планами перебудови суспільства зацікавилися і дослідники зарубіжної масонської спадщини І. Фіндель, Ч. Гекертон [4, 11].

Дисертація О. Серкова [9] поклала початок науковому підходу до вивчення масонського руху у російській історіографії. Монографія С. Аржанухіна [1] відкрила процес вивчення філософських поглядів російських масонів, спираючись на центральні поняття — ціннісні орієнтації, які є «соціальними маркерами». Велику роль у вивченні масонської філософії зіграли сучасні дослідники, які присвятили вивченню масонства свої наукові роботи: Ю. Халтурін, О. Федоров, Л. Пахомова та ін. [7, 10, 13]. Ці роботи можна розглядати і як літературу, і як джерело теоретичної філософської думки.

Ряд дослідників стверджують, що масонство змінило сучасний світ: масонство стало першим каналом формування інтелігенції, що масонські ложі були соціальними лабораторіями, в яких вироблялися форми майбутнього громадянського суспільства, що масонство справило глибокий вплив на освіту, літературу та мистецтво. Аналіз ступеня вивченості питання масонської соціальної філософії та її зв'язку із процесом модернізації суспільства дозволяє зробити висновок про те, що в сучасній філософській літературі поки відсутній цілісний погляд на зазначену проблему.

У центрі масонської парадигми, конфлікту різних опозицій — світла і темряви, духу і матерії, життя і смерті, мінливого і вічного, масонство поставило людину, яка зв'язала собою всі ці різні світи і початку та отримала свободу вибору й повинна виборювати ще й політичні свободи. Масонська парадигма в багатовіковому процесі суспільно-історичного прогресу показала свою універсальність та

дієвість. Вже 300 років масонство так чи інакше впливає на соціально-політичні та культурні процеси у світі, формуючи свою головну мету, масонство ставило перед світом надзавдання еволюційної зміни людини — суспільства — держави на основі творчого освоєння дійсності шляхом пізнання, самопізнання та самовдосконалення.

У тоталітарному «вертикальному» суспільстві масонство створює свої «горизонтальні» недержавні об'єднання людей, що шукають духовного відродження, поступово підміняючи ними величні, але порожні форми офіційних «бюрократичних структур». Масонська ідея людини у XVII–XIX ст. пережила серію конфліктів з атеїстами — енциклопедистами, релігійними традиціоналістами, радикальними соціалістами, фашистами. Масонське коло створило термін «інтелігенція» (синонім «людини отесаної» — яку «обтесали» у ложах «вільні каменярі»), яке було введено в обіг ще російським філософом-масоном кінця XVIII ст. І. Шварцем.

«Людське суспільство повинно і надалі перебувати в безперервному прогресі; всі відносини всередині нього повинні постійно очищатися і вдосконалюватися. Добре керована держава особливо швидко йде вперед в законодавстві, адмініструванні, вихованні і завжди готова прислухатися до будь-яких пропозицій... коли ніщо інше не допоможе, на сцену виходить масонське суспільство, як заклад для вправи в багатосторонності — і заповнює прогалину, що завжди залишається в широкому суспільстві», — писав німецький масон-філософ Й. Г. Фіхте [12, с. 292].

Філософ М. Бердяєв, оцінюючи роль масонства в цивілізаційному процесі, писав: «Масонство було у нас в XVIII ст. єдиним духовно-суспільним рухом, значення його було величезне. Перші масонські ложі виникли ще в 1731–1732 рр. Кращі російські люди були масонами. Первісна російська література мала зв'язок із масонством. Масонство було першою вільною самоорганізацією суспільства в Росії, тільки воно і не було нав'язано зверху владою. Масон Новіков був головним діячем російської освіти XVIII ст. ...Новіков цікавився, головним чином, моральною та соціальною сутністю масонства. Моралістичний напрямок Новікова був характерним для пробудження

російської думки. У Росії моральний елемент завжди переважав над інтелектуальним. Для Новікова масонство було результатом „на роздоріжжі між вольтеріанством та релігією“... Незадоволені видимим Храмом, вони хотіли побудувати невидимий Храм. Масонство було у нас прагненням до внутрішньої церкви, на видиму церква дивилися, як на перехідний стан. У масонстві формувалася російська культурна душа, воно давало аскетичну дисципліну душі, воно виробляло моральний ідеал особистості... Вплив масонства підготував у нас і пробудження філософської думки у 30-х роках... У масонській атмосфері відбувалося духовне пробудження... масонів мучила соціальна несправедливість і вони хотіли більшої соціальної рівності» [2, с. 6].

Масонська парадигма полягала в тому, що масони прагнули побудувати нове емансиповане суспільство, виключаючи жорстке розділення якостей і властивостей, вдаючись до синтезу, а не до сепарації. Це проявилось у ставленні масонів до релігії, політики, суспільних відносин, стало запорукою для соціального прогресу.

«Внутрішня церква», створення якої «всередині людини» було для кожного «вільного муляра» однією з найголовніших завдань і цілей релігійно-містичної діяльності, повинна була стати своєрідним центром з'єднання Бога і людини, місцем знаходження царства Бога в собі самому [14, р. 73].

Масонський орден став формою суспільної самоорганізації, першим проявом громадянської ініціативи. Масонський Орден займався як «внутрішньою» — суто масонською повчальною роботою, так і «зовнішньою» — громадською та філантропічною діяльністю, він виступав як організаційне та релігійно-ідеологічне утворення громадянського суспільства. Масонський Орден, у своїй історично конкретній формі, чітко показував, що громадянське суспільство повинно мати усвідомлені цілі та завдання; турбуватися про власне благо та власний імідж та стежити за збереженням поступу суспільства.

У формулюваннях цілей та завдань масонства звучить ідея позадержавного (як і позацерковного) розвитку людини, філософія масонів вказувала і відкривала можливість неполітичних шляхів розвитку суспільства. Ідея демократії знайшла своє втілення у вченні англій-

ського масона Д. Локка. «Декларація прав людини» (1776 р.) була складена масоном Т. Джефферсоном (згодом президентом США) за участю масонів Б. Франкліна та Дж. Вашингтона.

Кінцева мета братства — досягнення людством «Золотого століття Астрей», століття світла, самоорганізації, щастя і процвітання на землі. Масонство давало братам певну систему, світогляд та закликала їх до посиленої праці над власною особистістю, спираючись на ідею свободи людської волі. «І тому доки в людині є воля, яка хоча і може розбещитися худим її вживанням, що не відкидає його прагнення волі, хоча вона майже завжди поневолена», — писав відомий філософ-масон Сен-Мартен [8, с. 26].

«Тоху ва Боху», «tohu wa bohu» Біблії, з якого потім виникає розумно упорядкований Космос (лат. девіз «Ордо а бхао», «ordo a bchaos» — «Порядок з Хаосу» — гасло Шотландського ритуалу у масонів). У зображеннях алхіміків Хаос — це назва ще не облагородженої «Materia prima» («первинної матерії»). Як абстрактний символ слово «хаос» позначає все невпорядковане, все противне культурі, повернення до стану, що передує цілеспрямованій упорядкованості Богом-Творцем. Найближчим завданням масонства стало завдання продовжити будівництво світу перевихованням суспільства.

Організацію нового суспільства масони пропонували проводити на нових засадах, долаючи односторонність традиційної прагматичної освіти, політичні, соціальні, національні, релігійні забобони та дискримінацію за цими ознаками — «за допомогою вільного і мирного прогресу досягти вічного і загального права, на підставі якого кожна людина покликана до вільного і повного розвитку всіх своїх здібностей».

У «Альманасі франкмасонів» (1899 р.) є згадка про майбутні щасливі часи, коли «республіка буде проголошена в Європі під назвою Сполучених Штатів Європи». Процес «лібералізація» Західної Європи і Північної Америки у ХІХ столітті багато в чому пов'язаний з діяльністю численних масонських лож, які координували суспільні настрої та виробляли нові ідеології. В рамках масонської філософії метафізика була тісно пов'язана з етикою: з одного боку, моральне вдосконалення є умовою можливості пізнання світу; з іншого боку,

осягнення метафізичних принципів світоустрою формує вірне уявлення про моральні цінності.

Філософія була для масонів єдністю теоретичного та практичного знання, завдяки цій ідеї формується особливий тип філософствування. Філософія повинна була «пробудити» якості «нової людини» — розумної, моральної, активної людини, яка стане основою для будівництва «нового світу» — символічного нового Храму Соломона.

Масонство стало унікальною інституцією, яка не повторювала жодну з відомих соціальних та політичних програм та установ. Маючи спільну мету і єдність базових уявлень, масонські філософські ідеї поширилися по сотням філософських та соціологічних шкіл, були запозичені десятками політичних доктрин, стали втілюватися в життя політиками, які, іноді, навіть не здогадувалися про історичні витоки таких ідей, як «Європейський Союз», толерантність, глобалізація, емансипація, віротерпимість.

1. Аржанухин С. В. Философские взгляды русского масонства. Екатеринбург: УрГУ, 1995. 224 с.
2. Бердяев Н. Русская идея. Основные проблемы русской мысли XIX века и начала XX века. М.: Наука, 1990. 519 с.
3. Вернадский Г. Русское масонство в царствование Екатерины II. М.: Алголь, 2014. 288 с.
4. Гекертон Ч. У. Тайные общества всех веков и всех стран. СПб: тип. Е. Н. Ахматовой. 1876. Т. 1. 304 с.; Т. 2. 250 с.
5. Лосский Н. История русской философии. М.: Советский писатель, 1991. 479 с.
6. Масонство в его прошлом и настоящем. В 2-х тт. М.: СП «ИКПА», 1991. Т. 1. 256 с.; Т. 2. 270 с.
7. Пахомова Л. М. Российское масонство XVIII в. как феномен общественно-политической и философской жизни России. Дис. канд. филос. наук. Пермь, 2011. 381 с.
8. Сахаров В. И. Концепция человека в философии русских масонов (по архивным материалам). Дельфис. 1997. № 4. С. 25–37.
9. Серков А. И. Российское масонство 1800–1861 гг. Автореф. канд. ист. наук. М., 1991. 20 с.
10. Федоров А. А. История меня: Традиция европейской мистики и строительство персональных миров. СПб: СПб унив., 2006. 221 с.
11. Финдель И. История франк-масонства от возникновения его до настоящего времени. В 2-х тт., СПб: тип. Н. Скорятина. 1872. Т. 1. 460 с.; Т. 2. 312 с.

12. Фихте И.-Г. Наставление к блаженной жизни. М.: Канон, 1997. 400 с.
13. Халтурин Ю. Л. Философия русских масонов конца XVIII – начала XIX веков: критическая реконструкция. Дис. канд. филос. наук. Екатеринбург, 2010. 240 с.
14. Harvey J. P. William. The doorway of Freemasonry. Dundee: T. M. Sparks, Crosswell Works, 1921. 46 p.

Колчіна Н. В.

«Королівське диво» в епоху Єлизавети Тюдор

Народна свідомість здавна наділяла англійських королів магичними властивостями. Згідно з стародавнім кельтським віруванням, дійсний король повинен був виявити свою сакральну природу в цілому ряді випробувань, що гарантувало його народу процвітання і мир. Століття християнства не змогли витіснити цю віру, лише видозмінивши характер чудес, в яких король виявляв свою містичну силу. Одне з них — зцілення золотушних.

За старих часів у Франції золотуху називали «королівською хворобою»; у Англії говорили «King's Evil». Вважалося, що французькі і англійські королі простим дотиком руки, здійсненим відповідно до традиційного обряду, можуть зцілювати людей, хворих золотухою, оскільки істинно божественні королі володіють якоюсь владою над природою. Люди вірили, що королі ці відповідають за порядок речей і змогли стати такими лікарями-чудотворцями лише тому, що вони були сакральними персонами: «sanctus enimet christus Domini est» (бо він святий і помазаник Божий — лат.), — говорить Петро з Блуа [1, с. 125].

Слово «золотуха» (escrouelles), або «скрофульоз», лікарі сьогодні позначають як туберкульозний аденіт, тобто запалення лімфатичних вузлів, викликане бацилами туберкульозу. Туберкульозний аденіт досить широко поширений і в наші дні, тим більше часто він повинен був зустрічатися у минулому, коли про дотримання гігієни не могло бути і мови. За свідченням деяких лікарів Середніх століть і Нового часу, в багатьох областях золотуха була хронічною хворобою. Вона рідко буває смертельною, але якщо її не лікувати, достав-